

مرکز تحقیقات اسلامی

اصفهان

گامی

عمران
علیه السلام

www. **Ghaemiyeh** .com
www. **Ghaemiyeh** .org
www. **Ghaemiyeh** .net
www. **Ghaemiyeh** .ir

پژوهشی پیرامون

من لایحضره الفقیه

و مؤلف آن

منایت صالحی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

پژوهشی پیرامون من لایحضره الفقیه و مؤلف آن

نویسنده:

عنایت صالحی

ناشر چاپی:

نورالحیات

ناشر دیجیتالی:

مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان

فهرست

۵	فهرست
۷	پژوهشی پیرامون من لایحضره الفقیه و مؤلف آن
۷	مشخصات کتاب
۸	اشاره
۱۲	فهرست
۱۴	تاریخچه زندگی
۱۵	دعای امام زمان f
۱۶	دوران رشد و تعالی
۱۷	شیخ صدوق و رحله حدیثی
۱۹	صدوق رئیس المحدثین
۱۹	صدوق و مرجعیت فتوی
۲۰	صدوق در میدان بحث و مناظره
۲۲	القاب شیخ صدوق
۲۲	اشاره
۲۲	الف- "صدوق"
۲۲	ب- رئیس المحدثین :
۲۳	آثار علمی صدوق
۲۶	بیوگرافی من لایحضره
۲۷	سبک نگارش کتب اربعه
۲۸	سیری کوتاه در من لایحضره الفقیه
۲۹	شروح کتاب
۳۰	حواشی کتاب
۳۱	من لایحضره الفقیه از نظر علماء اسلام
۳۲	شاگردان شیخ صدوق

۳۳ منابع

۳۵ درباره مرکز

پژوهشی پیرامون من لایحضره الفقیه و مؤلف آن

مشخصات کتاب

سرشناسه: صالحی، عنایت، 1358-

عنوان و نام پدیدآور: پژوهشی پیرامون من لایحضره الفقیه و مؤلف آن/عنایت صالحی.

مشخصات نشر: اصفهان: نورالهیات، 1403.

مشخصات ظاهری: 28ص.

شابک: 8-85-5985-622-978

وضعیت فهرست نویسی: فیپا

یادداشت: کتابنامه: ص. 26 - 28.

موضوع: ابن بابویه، محمد بن علی، 311 - 381ق. -- نقد و تفسیر

موضوع: ابن بابویه، محمد بن علی، 311 - 381ق. .. من لایحضره الفقیه -- نقد و تفسیر

رده بندی کنگره: BP209/6

رده بندی دیویی: 297/4172

شماره کتابشناسی ملی: 9668247

اطلاعات رکورد کتابشناسی: فیپا

ویراستار دیجیتالی: محمد منصوری

پژوهشی پیرامون من لایحضره الفقیه و مؤلف آن

عنایت صالحی

انتشارات: نورالهیات

چاپ: اول. تابستان 1403 شمسی

صفحه آرایی و حروف چینی: مهدی آقابابایی

قطع : رقعی / 28 صفحه

شمارگان : 1000 نسخه

شابک : 8 - 85 - 5985 - 622 - 978

ص: 1

اشاره

پژوهشی پیرامون من لایحضره الفقیه و مؤلف آن

عنایت صالحی

ص: 2

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

ص: 3

- تاریخچه زندگی .. 7
- دعای امام زمان 8 g
- دوران رشد و تعالی .. 9
- شیخ صدوق و رحله حدیثی .. 10
- صدوق رئیس المحدثین .. 12
- صدوق و مرجعیت فتوی .. 12
- صدوق در میدان بحث و مناظره 13
- القاب شیخ صدوق .. 15
- الف- "صدوق" 15
- ب- رئیس المحدثین : 15
- آثار علمی صدوق .. 16
- بیوگرافی من لا یحضره 19
- سبک نگارش کتب اربعه 20
- سیری کوتاه در من لا یحضره الفقیه 21
- شروح کتاب ... 22
- حواشی کتاب ... 23
- من لا یحضره الفقیه از نظر علماء اسلام 24
- شاگردان شیخ صدوق .. 25
- منابع 26

یکی از علمای عظیم الشان اسلامی ابو جعفر محمد بن علی بن الحسین بابویه قمی است که معروف و مشهور به صدوق می باشد که با عنوان صدوقین به او و پدرش، وی به عنوان صدوق دوم شناخته می شود. ابو جعفر محمد بن علی (صدوق) از خاندان فضیلت و علم برخاست، پدر وی علی بن الحسین بابویه قمی است که از صلحای عصر خود بوده است و مادر او زنی است از دیلمیه و دارای فضیلت و عفت و کمال، بر اساس تحقیقاتی که به عمل آمده تاریخ ولادت صدوق به درستی روشن نیست. لکن آنچه که از کتاب او، اکمال الدین و غیبت شیخ طوسی و فهرست نجاشی بر می آید آن است که ولادت او بعد از وفات محمد بن عثمان عمری دومین نائب از نواب اربعه امام زمان f سال 305 هجری در اوائل سفارت ابوالقاسم حسین بن روح نائب سوم امام f بوده و در قم متولد شد و حدود 75 سال زندگی کرد و در سال 381 در شهر ری وفات یافت و در نزدیکی حضرت عبدالعظیم در محلی که هم اکنون به نام خود وی معروف است دفن شد و بعدها بر روی مقبره او گنبد و بارگاهی ساخته و به صورت زیارتگاهی برای مشتاقان علم و تقوی و فضیلت در آمده است. (1)

ص: 7

1- . مقدمه معانی الاخبار، صص 75-73؛ متن و ترجمه کمال الدین و تمام النعمه، مقدمه مترجم، ص 5؛ مقدمه امالی، ص 10؛ ریاض العلماء و حیاض الفضلاء، ج 5، ص 120.

علی بن بابویه چون دارای فرزندی نبوده نامه ای به محضر امام زمان f نوشته و از آن حضرت تقاضا نموده که دعا نماید تا خداوند به وی فرزندی عطا نماید، بعد از سه روز جواب آمده که دعا نموده و به زودی خداوند به وی دو فرزند خیر عنایت می فرماید. که بعد از چندی دارای دو پسر شده به نام ابو جعفر که صدوق است و ابوعبدالله حسین، بنا بر این صدوق با دعای امام زمان f به دنیا آمد که خود وی نیز همیشه به این معنی اشاره می کرد و بدان افتخار می کرد. (1) بر این اساس صدوق از آغاز رشد و زندگی خود، دارای نبوغ و ذکاوت خاصی بوده و نشان دهنده آینده بسیار درخشان و پرثمری بود، و این هوش و ذکاوت و استعداد و زمینه رشد و کمال با تربیت و تعلیم صحیح و اسلامی معلمی بزرگوار چون پدر گرانقدرش مرحوم علی بن بابویه که خود نمونه اخلاق و تربیت اسلامی بوده آن چنان شد که با دعای امام عصر f انتظارش می رفت. وی بیش از بیست سال نخست دوران زندگی خود را با پدرش بوده و حیات وی را درک کرد. (2)

ص: 8

1- . مقدمه معانی الاخبار، ص 73؛ بحار الانوار، ج صفر، صص 75-76 .

2- . مقدمه معانی الاخبار، ص 74.

در آغاز دوران جوانی بود که در مجالس بزرگان علم و فضیلت شرکت می نمود و در مسائل مختلف اسلامی اظهار نظر می کرد و مورد سوال و اشکال قرار می گرفت با قدرت علمی کامل به پاسخ گوئی می پرداخت. در همان دوران جوانی انجمن شهرتی کسب نموده بود که انگشت نمای خاص و عام بود و در شمارش علماء بزرگ اسلام قرار گرفت.

یکی از علمای عصر وی به نام محمد بن علی اسود وقتی او را در مجلس علماء بزرگ و در عداد آنان دید در حالی که در سنین جوانی بود و می دید که شوق و رغبت زیادی به کتاب های علمی دارد و محفوظات بسیار زیادی از آیات و روایات دارد دائماً می گفت از صدوق در داشتن چنین شوق و رغبتی جهت کسب علم مایه شگفتی نیست چون که او به دعای امام f متولد شد. (1)

شیخ صدوق مدت ها از محضر اساتید بزرگ قم کسب فیض نموده نگاه برای دریافت بهره های علمی بیشتری مسافرتهاى زیادی نموده که نخستین آنها به ری بوده که بر اساس دعوت اهالی ری به آنجا رفته و برای مدتی رحل اقامت افکند. (2)

ص: 9

1- . بحار الانوار، ج صفر، ص 69.

2- . تاریخ تمدن اسلام، ج 3، ص 95.

بعضی از علماء بزرگ دارای رحله حدیثی بوده اند که از ان جمله شیخ صدوق است. لیکن برای دریافت مفهوم هر چه بهتر این عنوان بیانی را که جرجی زیدان در این رابطه دارد نقل می کنیم وی می گوید:

همین که مسلمین درصدد فهم معانی قران برآمدند طبعاً به درک معانی گفته های حضرت رسول a احتیاج یافته تا با فهم معانی احادیث نبوی معانی قران را بهتر درک کنند. و البته احادیث نبوی از صحابه روایت می شد، چه که آنان از پیغمبر اکرم آن را شنیده و حفظ کرده بودند و مسلمانان برای فهم احادیث به صحابه رجوع می کردند. ولی چون مسلمانان به کشور گشائی مشغول شدند صحابه پیغمبر که از سران مهاجرین بودند در ممالک مختلف متفرق گشتند، از آن رو هر کس که می خواست حدیث یا احادیثی از پیغمبر اکرم بدانند ناچار به دنبال صحابه به ممالک مختلف و نقاط مختلف می رفت و چه بسا که یک حدیثی را فقط یکی از آن صحابه از حضرت رسول شنیده بود و دیگران آن را نمی دانستند. پس کسی که دنبال جمع آوری و فرا گرفتن احادیث بر می آمد ناچار به مکه و مدینه و بصره و کوفه و مصر و ری و سایر شهرها می رفت. در هر نقطه ای علم و حدیثی می آموخت. این

همان است که مسلمانان آن را "رحله" در طلب علم (کوچیدن برای به دست آوردن دانش) می نامند. (1)

مرحوم شیخ صدوق نیز رحله حدیثی داشته است و به چند جا مسافرت نمود و گویا اولین مسافرت او در ماه رجب سال 339 هجری بود به طرف ری و تا سال 347 هجری در آنجا بوده و البته گاهی هم برای زیارت حضرت معصومه^h و دیدن علماء در این فاصله به قم می رفت. آنگاه برای دیدن و ملاقات با سایر رجال حدیث که در خراسان می زیسته اند به شهرهای نیشابور، طوس، سرخس، مرو، فرغانه مسافرت نمود که در مقدمه من لا یحضره الفقیه به این مسافرت اشاره می کند.

اولین مسافرت او به خراسان در سال 352 هجری بوده و همچنین چند مسافرت دیگر در سال های 367 و 368 به خراسان داشته است. و همچنین در سال 352 مسافرتی به بغداد داشته است و به همه شهرهایی که در آنها عالم و یا محدثی بوده رفته و با همه آنان ملاقات و مجالست داشته و با آن شور و اشتیاق و ذکاوت کم نظیری که جهت کسب علم داشته از محضر همه آنها استفاده نموده و مطالب و احادیث و روایات زیادی را ضبط نموده است که در مقدمه من لا یحضره الفقیه نام 211 نفر از اساتید و کسانی که صدوق از آنها بهره علمی برده نام می برد. و مقدمه معانی الاخبار 252 نفر را نام می برد. (2)

ص: 11

1- . کمال الدین و تمام النعمه، مقدمه مترجم، صص 5-4.

2- . بحار الانوار، ج صفر، ص 69.

صدوق رئیس المحدثین

شیخ صدوق در رابطه با جمع آوری و تنظیم و تبویب حدیث و حفظ آن تلاش و کوشش و زحمات توانفرسایی را تحمل نموده و هم در این رابطه کتابهای ارزنده ای تألیف نموده که مهمترین آنها کتاب نفیس "من لا یحضره الفقیه" است که جزء کتب اربعه شیعه است. و هم شاگردان زیادی تربیت نمود که هر یک از آنها پاسداری بصیر و امین برای حفظ احادیث و روایات اسلامی و هم مروج و ناشر آن در بین مردم بوده اند که مقدمه معانی الاخبار بعنوان نمونه نام 27 نفر از مشاهیر شاگردان و کسانی که از صدوق نقل روایت کرده اند را نام می برد. (1)

و بر اساس همین زحمات و آثار گرانقدر بوده که وی به عنوان "رئیس المحدثین" عنوان یافت و همه محدثین بعد از وی او را با این عنوان می شناخته و می شناسند.

صدوق و مرجعیت فتوی

صرفنظر از آنکه این عالم بزرگ یک محدث و راوی کم نظیری بود در میدان اجتهاد و استنباط و مرجعیت و فتوی نیز شهرت عظیمی داشته است. از شهرها و نقاط مختلف کشورهای اسلامی آن زمان افراد زیادی به حضور او می رفته و یا نامه هائی را برای وی می فرستاده اند و سوالات گوناگونی در زمینه علوم مختلف اسلامی از وی می کرده و جواب های روشن و جامعی

ص: 12

1- . مقدمه معانی الاخبار، صص 37-68؛ ترجمه خصال، ج 2-1، مقدمه، صص 10-15.

دریافت می داشته اند که نجاشی در فهرستش به بعضی از کتاب ها و رساله هایی که صدوق در این رابطه نوشته نام می برد از جمله :

1- کتاب در جواب سؤالاتی که از واسط رسیده؛

2- کتابی در جواب سؤالاتی که از قزوین رسیده؛

3- کتاب در جواب سؤالاتی که از مصر رسید.

4- کتاب در جواب سؤالاتی که از بصره رسید.

5- از کوفه

6- کتاب در جواب مسائلی که از مدائن در مورد طلاق از وی شده

7- کتاب در جواب مسائلی که از نیشابور رسیده

8- کتابی هم در معنی ماه رمضان که برای ابی محمد فارسی نوشته

9- و کتابی هم برای اهل بغداد فرستاده در مورد معنی ماه رمضان، و همچنین رساله ای در معنی غیبت برای اهالی ری نوشته. [\(1\)](#)

صدوق در میدان بحث و مناظره

از جمله خصوصیات بارز علمی این عالم گرانقدر شیعی شرکت در مجالس بحث و مناظره در جهت دفاع از اسلام و معارف حیاتبخش آن و ابطال کفر و الحاد و بیش های انحرافی و پاسخگویی به اشکالات و سؤالات جاهلان و یا مغرضان در این زمینه بوده است که این ویژگی شیخ صدوق از جمله

ص: 13

1- . همان، صص 68-72؛ همان، صص 5-16.

عوامل شهرت وی در سرتاسر کشورهای آن روز جهان اسلام بوده که بسیاری از اشخاص علاقمند به شرکت در مجالس بحث و مناظره وی بوده اند.

مورخین به تعدادی از این مجالس مناظره شیخ صدوق اشاره نموده اند که از جمله آنها مناظره معروفی است که در حضور رکن الدوله بویه دیلمی (که از آل شاپور ذوالاکتاف بوده و در سال 248 هجری فوت کرده) واقع شده که در آن رکن الدوله مسائل مشکلی را در رابطه با موضوعات مختلف مذهبی مطرح نموده و شیخ صدوق با پاسخ های روشنگر و مستدل و کوبنده اش همه آنها را تشریح نموده و حقانیت مذهب شیعه را با براهین روشن و گویائی ثابت کرد به نحوی که همه حاضرین در آن مجلس وی را مورد تحسین و ستایش قرار داده اند و در همه جا حتی مخالفین نیز به قدرت علمی و بسط سخن وی اعتراف می نمودند. (1) که شیخ جعفر بن محمد در ویستی رساله ای در شرح این مجلس و مسائل مطرح شده در آن را نوشته که فاضل تستری آنها را در مجالس المؤمنین چاپ تهران آورده (2) ، همچنین در مقدمه معانی الاخبار متن این مناظره و چند مناظره دیگر شیخ صدوق را مرحوم آیت الله ربانی شیرازی آورده است. (3)

ص: 14

1- . معانی الاخبار، مقدمه، ص 26؛ بحار الانوار، ج صفر، ص 74.

2- . همان.

3- . معانی الاخبار، مقدمه، صص 26-37.

اشاره

از جمله چیزهایی که نمودار عظمت این عالم بزرگ اسلامی است القابی است که در طول تاریخ علماء عظیم الشان و خاصه روات و محدثین در مورد وی به کار می برده اند که ما به دو نمونه اشاره می کنیم:

الف- "صدوق"

البته این لقبی است که در مورد وی و پدرش علی بن بابویه هر دو به کار برده می شود. پدر را به عنوان صدوق اول و پسر به عنوان صدوق دوم و هر دو را "صدوقین" نام می برند. این لقب نشانه صدق و راستی و دقت نظر و حفظ امانت این دو در نقل حدیث و روایت می باشد. (1)

ب- رئیس المحدثین :

لقب دیگری است که روات و محدثین بعد از شیخ صدوق در مورد وی بکار می بردند که این هم نشانه دیگری است بر عظمت و جلالت علمی این عالم گرانقدر اسلامی. (2)

ص: 15

1- . معانی الاخبار، مقدمه، ص 27.

2- . همان، ص 72؛ امالی، مقدمه، ص 8.

اکثر علماء رجال تالیفات و آثار گرانقدر و حاصل تلاش و عمر پر برکت مرحوم صدوق را تا 300 کتاب یاد می کنند هر چند همه آنها به دست ما نرسیده است و با گذشت زمان بسیاری از آن آثار ارزشمند از بین رفته است و اکنون اثری از آن نیست. (1)

1- امالی

معروف به مجالس نیز هست متضمن مباحث و پاسخ به مسائلی است که از نقاط و شهرهای مختلف از مرحوم صدوق می شده و او در جواب آنها این مباحث را املاء کرده ... این کتاب تا حال دو بار در تهران سال 1300 و 1374 هجری به چاپ رسیده و به فارسی نیز ترجمه گردیده است.

2- تفسیر القرآن

تفسیر بزرگ و جامعی است که نجاشی و شیخ در فهرستش از این تفسیر یاد می کنند و اضافه می کنند که این تفسیر به اتمام رسیده و همچنین تفسیر دیگری به نام "مختصر تفسیر القرآن" برای صدوق ذکر می کنند.

3- التوحید

کتاب گرانقدری است که عمیقترین مباحث توحید را از نظر گاه آیات و روایات و مکتب تشیع مطرح نموده و به اشکالها و سؤالهای مختلفی در این زمینه پاسخ می دهد. این کتاب نخستین بار در سال 1285 در ایران چاپ شد

ص: 16

1- . فرهنگ کتب حدیثی شیعه، ج 1، ص 354؛ من لایحضره الفقیه، ج 1، مقدمه محشی.

و در سال 1302 به ضمیمه رساله ای از علامه مجلسی در اعتقادات و سیر و سلوک در 520 صفحه در قطع بزرگ در بمبئی به چاپ رسید. بعضی از علماء بزرگ شروحنی بر کتاب التوحید نوشته اند از جمله محدث سید نعمت الله جزایری متوفی سال 1112 که اسمش شرح "انیس التوحید" است.

4- ثواب الاعمال

که مکررا با کتاب دیگر صدوق "عقاب الاعمال" به چاپ رسیده از جمله در سال 1298 و 1375 و به فارسی نیز ترجمه گردید.

5- الخصال

در مورد اخلاق است و مولف آنرا بر اساس ترتیب خاصی برای اولین بار خصلت های پسندیده و خصلت های زشت را تنظیم و به حسب اعداد آنرا به نگارش در آورد که از باب یک شروع و تا باب 400 به انجام می رسد. این کتاب در سال 1302 در تهران به چاپ رسید. مجدداً با ترجمه فارسی در سال 1371 و 1375 بطبع رسید و تا حال چند ترجمه از این کتاب بعمل آمده.

6- علل الشرایع و الاحکام و الاسباب

در سال 1289 و 1311 به چاپ رسید.

7- عیون اخبار الرضا g

که مولف آنرا بر اساس تقاضای صاحب بن عباد نوشته و به کتابخانه او اهداء نمود. (1)

این کتاب بارها به چاپ رسید و تا حال بیش از پنج نفر بر او شرح و ترجمه نوشته اند.

ص: 17

1- . عیون اخبار الرضا، مقدمه، ص 28.

"اکمال الدین و اتمام النعمه" نیز نامیده می شود. این کتاب در اثبات غیبت حضرت صاحب الزمان f می باشد و انگیزه نگارش آن این بود که مرحوم صدوق در عالم رویا به خدمت امام زمان f مشرف شده و حضرت به وی امر فرمود که این کتاب را تالیف نماید همانگونه که خود صدوق در مقدمه این کتاب به این انگیزه تالیف اشاره می کند که آنرا پس از بازگشت از نیشابور و خراسان در سال 354 در ری تالیف نمود این کتاب گرانقدر مکرراً در ایران و خارج به چاپ رسید. (1)

9- "مدینه العلم"

در ده جزء قرار داشته و بزرگتر از کتاب "من لا یحضره الفقیه" بوده و علماء آن را در عداد کتب اربعه به حساب می آورند و از آثار ارزشمند فرهنگ شیعه بوده که متأسفانه از بین رفته و تلاش خبرگانی چون مرحوم مجلسی و دیگران جهت یافتن آن به جانی نرسیده است.

10- معانی الاخبار

در زمینه تشریح و تفسیر اخبار و احادیث نگارش یافت و مکرراً به چاپ رسید و اخیراً با مقدمه مفصل مرحوم آیت الله حاج شیخ عبدالرحیم ربانی شیرازی بوسیله "دارالکتب الاسلامیه" آخوندی، تهران در یک مجلد و در 436 صفحه به چاپ رسید.

ص: 18

1- . متن و ترجمه کمال الدین و تمام النعمه، ج 1، مقدمه مترجم، صص 6-7.

چهارمین کتاب از کتب اربعه شیعه و منبع و مرجع علماء ما در اخذ احکام الهی است که بر این کتاب بیش از نه قرن می گذرد و همچنان مورد احترام و قبول خواص از علماء بوده و در اخذ احکام خود راسخت نیازمند به آن می بینند.

بیوگرافی من لایحضر

کتاب نفیس و عظیم "من لایحضره الفقیه" که به معنی "خودآموز فقه" است، مرحوم صدوق در سبک نگارش آن از کتاب "من لایحضره الطیب" محمد زکریای رازی که به معنی "خودآموز طب" است اقتباس کرده است. خود وی در مقدمه این کتاب به همین معنی اشاره می کند و می گوید برای من مسافرتی بطرف شهر بلخ پیش آمد که در آنجا با یکی از شخصیت ها به نام شریف ابو عبد الله محمد بن الحسن معروف بنعمه برخوردی داشتم که از این برخورد بسیار خوشحال و از مجالست او به آثار ایمان و تقوی و شرف و فضیلت او پی برده و بهره جستم و در ضمن کتاب من لایحضره الطیب، محمد زکریای رازی (ولادت 282 و وفات 364) طیب معروف را یاد آوری نمود که در نوع خود کامل و بی نیاز کننده است و از من خواست کتابی بر این سبک در فقه و حلال و حرام و شرایع و احکام تصنیف نمایم و نام او را "من لایحضره الفقیه" برگزینم تا آنکه هر فردی بتواند در یافتن احکام شرعی خود به آن مراجعه نموده و از هر جهتی او را بی نیاز سازد بر این اساس با

توجه به اشتغالات فراوان علمی و تالیفی، بر خود لازم دانستم که این کتاب را تصنیف نمایم. (1)

سبک نگارش کتب اربعه

محدث بزرگوار مرحوم حاج میرزا حسین نوری در کتاب مستدرک می گوید:

هر یک از مشایخ سه گانه بزرگ ما که مولفان کتب اربعه باشند در سندهای کتب خود روش خاصی را طی نموده اند. رئیس المحدثین صدوق در من لا یحضره الفقیه از اول امر بنا را بر اختصار سندها و حذف اوائل سند قرار داده، سپس در آخر سند روایتی که به وسیله آنها طریقه او به کسی که از او روایت شده شناخته می شود ذکر نموده. پس این طریقه مرجع در اتصال سند اوست در اخبار این کتاب و چه بسا در بعضی موارد هم بدون ذکر این طریق و به طور معلق از نظر سلسله سند روایتی را نقل نموده باشد. (2)

شیخ هم در مقدمه کتاب به این جهت اشاره می کند و می گوید:

ص: 20

1- . مقدمه من لا یحضره الفقیه، ج 1، ص 2؛ امالی، مقدمه، ص 7.

2- . مقدمه مستدرک الوسائل، ج 1، ص 30.

من این کتاب را تصنیف نمودم با حذف سندها تا طرق آنها زیاد نشود اگر چه نقل آنها فوائد زیادی را در بر داشت و من در این کتاب مقصود دیگر مصنفین را در نقل همه روایات مورد نظر نداشتم بلکه بنا داشتم روایاتی را نقل نمایم که بر اساس آن فتوی می دهم و حکم به صحت آن می کنم و معتقد بودم در اینکه آن حجت است بین من و خدای من. و همه روایاتی که در این کتاب است از کتب مشهور استخراج گردیده که به آنها تکیه داشته و مرجع هم بوده است. (1)

سیری کوتاه در من لایحضره الفقیه

این کتاب یک دوره کامل فقه اسلامی است از کتاب طهارت تا حدود و دیات با تکیه بر روایات. این کتاب در چهار مجلد قرار دارد و تا حال بیش از چهار بار به چاپ رسیده است. در سال 1300 هجری در لکنه هند و بار دیگر در تبریز در سال 1334 و بار سوم در تهران به سال 1374 بصورت حروفی چاپ شد و برای چهارمین بار در تهران به وسیله دارالکتب الاسلامیه با مقدمه مفصل و تصحیح به وسیله سید حسن موسوی خراسانی و چاپ پنجم آن نیز در سال 1390 هجری باز بوسیله همین ناشر در تهران به انجام

ص: 21

1- . مقدمه من لایحضره الفقیه، ج 1، صص 3-2.

رسید. در اینجا فهرستی را که شیخ بهائی از تعداد ابواب احادیث مرسل و مسند من لایحضره الفقیه بیان کرده است، ذکر می کنیم: (1)

جلد ابواب احادیث مسانید مراسیل

841 777 1618 87 1

573 1094 1667 228 2

515 1295 1810 173 3

126 777 903 178 4

جمع 2055 3943 5998 666

شرح کتاب

1- روضة المتقین، تالیف علامه محمد تقی مجلسی، که در چهارده جلد متوسط مؤسسه کوشان پور، تهران، در سال 1406 هجری قمری به چاپ رسیده است.

2- اللوامع القدسیه یا لوامع صاحبقرانی، تالیف علامه محمد تقی مجلسی (مجلسی بزرگ)، به زبان فارسی در هفت جلد و تقریباً چهار هزار صفحه توسط انتشارات دارالتفسیر (اسماعیلیان)، قم، در سال 1376 شمسی به چاپ رسیده است.

ص: 22

1- . فرهنگ کتب حدیثی شیعه، ج 1، ص 344.

3- شرح شیخ بهاء الدین عاملی متوفای (1041 قمری).

4- شرح میرزا عبدالله افندی اصفهانی، صاحب ریاض العلماء.

5- شرح میرداماد متوفای (1041 قمری)

6- شرح محمد بن حسن بن زین الدین شهید ثانی، به نام معاهدالتنبیه. (1)

حواشی کتاب

برخی به جای شرح کتاب فقط به حاشیه نویسی آن اکتفا کرده اند. که برخی از این حواشی عبارتند از:

1- حاشیه محقق داماد (متوفای 1041 هجری قمری).

2- حاشیه ملا صالح مازندرانی (متوفای 1081)، داماد مرحوم علامه مجلسی اول

3- حاشیه آقا جمال خوانساری (متوفای 1125).

4- حاشیه مولی عزیزالله، فرزند علامه مجلسی بزرگ.

5- شرح سید علاءالدوله، فرزند قاضی نورالله شوشتری شهید. (2)

ص: 23

1- . همان، ص 348.

2- . همان، ص 349.

کتاب گرانقدر من لا يحضره الفقيه در طول تاريخ فقهی و روائی شيعه از معظمترين و با ارزش ترين کتابها و یکی از کتب اربعه به حساب می آید. و علماء با دید احترام به او نگریسته و خود را در اخذ احکام از آن بی نیاز نمی دانستند. این کتاب در مجامع و حوزه های علمی و در میان علماء و کارشناسان علوم اسلامی امروز نیز همچنان مورد احترام بوده و بعنوان یکی از مهمترين منابع احکام اسلامی شناخته می شود. جهت دریافت هر چه بهتر عظمت آن سخن چند نفر از علماء بزرگ شيعی را که پیرامون آن اظهار نظر داشته اند، توجه می کنیم.

1- سید بن طاووس می گوید:

کتاب من لا يحضره الفقيه ثقه و مورد اعتماد و اطمینان است. (1)

2- علامه سید مهدی بحرالعلوم، در ضمن سخنی می گوید:

کتاب من لا يحضره الفقيه یکی از کتب اربعه ای است که در اشتهار و اعتبار مانند خورشید در وسط روز است و احادیث آن بدون هیچ مخالفتی و توقفی از جانب هیچ کس، از جمله احادیث صحیحه شمرده می شود، حتی حسن بن زین الدین که شیوه او معلوم است (در تصحیح حدیث بسیار سخت گیر است) احادیث آن را نزد همگان صحیح می داند. (2)

ص: 24

1- . کشف المحجبه، صص 122-123.

2- . فرهنگ کتب حدیثی شيعه، ج 1، ص 346.

3- شیخ بزرگوار محدث نوری، در خاتمه المستدرک در فائده پنجم می گوید:

من لایحضره الفقیهی که بعد از کافی صحیح ترین کتابها و متقن ترین آنها است، آنگونه که کارشناسان و خبرگان فن تصریح کرده اند. (1)

شاگردان شیخ صدوق

مرحوم صدوق از سنین جوانی به مقامات عظیم علمی و فتوائی رسیده و حوزه های درسی زیادی ترتیب داده بود و مشتاقان علم از نقاط مختلف در محضر درس وی حاضر شده و بهره می جستند بر این اساس در طول عمر پر برکت خویش شاگردان زیادی از محضر پر فیض او تلمذ نموده و تربیت یافته اند و بعدها به عنوان عالمان بزرگ و صاحبان تألیف و تصنیف شهرت یافته اند و همچنین عده زیادی از او نقل روایت نموده اند. (2)

ص: 25

1- . مستدرک الوسائل، ج 1، ص 30.

2- . گامی در جهت شناسائی علمای اسلام، ص 106.

- 1- امالی ، شيخ صدوق، مؤسسه الا علمى للمطبوعات، بيروت- لبنان، الطبعة الخامسة، 1410هـ-1990م
- 2- بحار الانوار، الشيخ محمد باقر مجلسى، دار احياء التراث العربى، بيروت-لبنان، الطبعة الثالثة، 1403هـ-1983م.
- 3- ترجمه خصال، شيخ صدوق، مترجم مدرس گيلانى، سازمان انتشارات جاويدان، ارديهشت 1362.
- 4- تاريخ تمدن اسلام، جرجى زيدان، ترجمه على جواهر كلام، مؤسسه مطبوعاتي اميركبير، شهريور 1333.
- 5- رياض العلماء و حياض الفضلاء، ميرزا عبدالله افندى الاصبهانى، مطبعة الخيام، قم، 1401هـ.
- 6- عيون اخبار الرضا عليه السلام، شيخ صدوق، منشورات اعلمى تهران، 1390هـ-1970م.
- 7- فقيه رى (زندگينامه و آثار شيخ صدوق)، سيد حسن موسى خراسان، انتشارات اطلاعات، تهران، 1377ش.
- 8- فرهنگ كتب حديثى شيعه، سيد محمود مدنى بيجستانى، شركت چاپ و نشر بين الملل، چاپ اول، تابستان 1385
- 9- مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل، حاج ميرزا حسين النورى، مؤسسه آل البيت عليهم السلام ، لاحياء تراث قم، الطبعة الاولى، 1407هـ.

10- متن و ترجمه کمال الدین و تمام النعمه، شیخ صدوق، مترجم منصور پهلوان، انتشارات مسجد مقدس جمکران، چاپ دوم، بهار 1382.

11- معانی الاخبار، شیخ صدوق، دار المعرفه، بیروت-لبنان، 1399ه-1979م.

12- من لایحضره الفقیه، شیخ صدوق، موسسه النشر الاسلامی، الطبعة الثالثة، ربيع المولود 1414

13- كشف المحججه، سيد بن طاووس، منشورات المكتبة الداوری، قم، 1370ه-1950م.

14- گامی در جهت شناسایی علمای اسلام، ابوالقاسم رزاقی، انتشارات اوج، چاپ اول، خرداد ماه 1363

ص: 27

بسمه تعالی

جَاهِدُوا بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ

با اموال و جان های خود، در راه خدا جهاد نمایید، این برای شما بهتر است اگر بدانید.

(توبه : 41)

چند سالی است که مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه موفق به تولید نرم افزارهای تلفن همراه، کتابخانه های دیجیتالی و عرضه آن به صورت رایگان شده است. این مرکز کاملاً مردمی بوده و با هدایا و نذورات و موقوفات و تخصیص سهم مبارک امام علیه السلام پشتیبانی می شود.

برای خدمت رسانی بیشتر شما هم می توانید در هر کجا که هستید به جمع افراد خیراندیش مرکز بپیوندید.

آیا می دانید هر پولی لایق خرج شدن در راه اهلبیت علیهم السلام نیست؟

و هر شخصی این توفیق را نخواهد داشت؟

به شما تبریک میگوئیم.

شماره کارت :

6104-3388-0008-7732

شماره حساب بانک ملت :

9586839652

شماره حساب شبا :

IR390120020000009586839652

به نام : (موسسه تحقیقات رایانه ای قائمیه)

مبالغ هدیه خود را واریز نمایید.

آدرس دفتر مرکزی:

اصفهان - خیابان عبدالرزاق - بازارچه حاج محمد جعفر آواده ای - کوچه شهید محمد حسن توکلی - پلاک 129/34 - طبقه اول

وب سایت: www.ghbook.ir

ایمیل: Info@ghbook.ir

تلفن دفتر مرکزی: 03134490125

دفتر تهران: 021 - 88318722

بازرگانی و فروش: 09132000109

امور کاربران: 09132000109

مرکز تحقیقات رایانگی

اصفهان

گامی

WWW

برای داشتن کتابخانه های تخصصی
دیگر به سایت این مرکز به نشانی

www.Ghaemiyeh.com

www.Ghaemiyeh.net

www.Ghaemiyeh.org

www.Ghaemiyeh.ir

مراجعه و برای سفارش با ما تماس بگیرید.

۰۹۱۳ ۲۰۰۰ ۱۰۹

